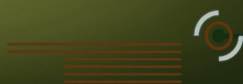
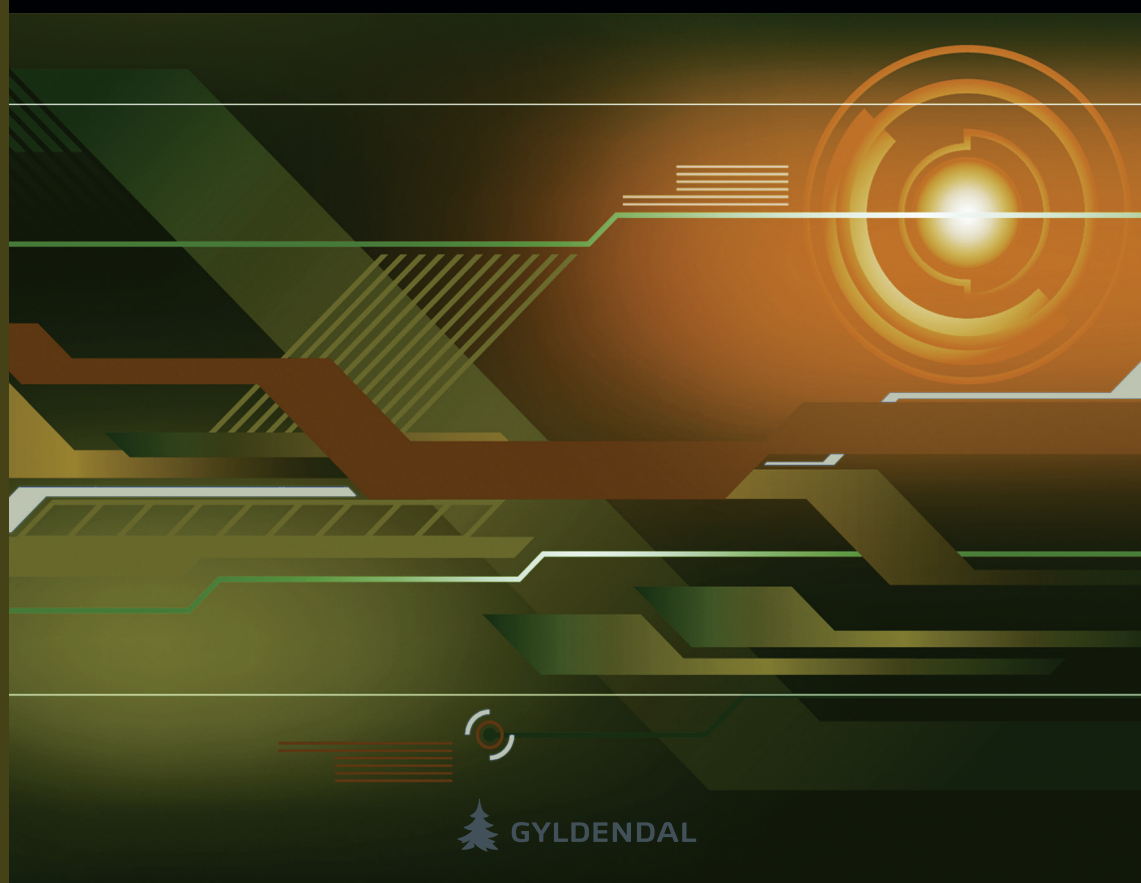

PER M. NORHEIM-MARTINSEN (red.)

DET NYE TOTALFORSVARET

GYLDENDAL

DET NYE TOTALFORSVARET

PER M. NORHEIM-MARTINSEN (RED.), KJELL INGE BJERGA,
MONICA ENDREGARD, MAGNUS HÅKENSTAD, SIGRID REDSE JOHANSEN,
TORE LISTOU, ANDERS ROMARHEIM OG ANDRÉ BERG THOMSTAD

DET NYE TOTALFORSVARET

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2019

1. utgave, 1. opplag 2019

ISBN 978-82-05-51642-7

Omslagsdesign: Kristin Berg Johnsen

Layout: Laboremus

Sats: HAVE A BOOK

Brødtekst: Minion Pro 10,5/15

Papir: 90 g Amber Graphic

Trykk: Opolgraf, Polen

Alle henvendelser om boken kan rettes til

Gyldendal Juridisk

Postboks 6730 St. Olavs plass

0130 Oslo

www.gyldendal.no/juridisk

juridisk@gyldendal.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Alle Gyldendals bøker er produsert i miljøsertifiserte trykkerier.

Se www.gyldendal.no/miljo

Forord

Etter å ha vært en sentral del av det norske forsvarskonseptet under hele den kalde krigen gikk totalforsvaret nærmest i glemmeboken i 20 år. Men tidlig på 2000-tallet begynte man så smått å snakke om en modernisering av det norske totalforsvaret. I dag har begrepet igjen gått inn i den sikkerhetspolitiske dagligtalen, til tross for sin opprinnelige kopling til ideen om total krig, heldigvis en fjern tanke i vår samtid. Hva var det egentlig som skjedde?

Målet med denne boken er å gi en helhetlig fremstilling av dagens norske totalforsvar. Den fyller behovet for en bok som på et faglig grunnlag tar for seg bakgrunnen og rammene for revitaliseringen av totalforsvarskonseptet, og diskuterer både de positive og negative sidene av denne utviklingen. Til tross for begrepets sentrale rolle i norsk forsvars- og beredskapstenkning gjennom hele den kalde krigen finnes det lite forskningslitteratur på temaet. Om perioden etter tusenårsskiftet finnes det knapt noe.

Boken tar derfor sikte på å fylle behovet for oppdatert litteratur om totalforsvaret generelt og for forskningsbasert undervisning ved høyere læresteder både i og utenfor Forsvaret. Flere av bokens bidragsytere har vært sentrale i utviklingen av undervisning innenfor temaer som norsk sikkerhets- og forsvarspolitik, folkerett, beredskap, krisehåndtering og logistikk de siste årene.

Det har vært en utfordring å behandle et tema i stadig bevegelse. Resultatet har blitt noe midt imellom en innføringsbok og en debattbok om sentrale emner, som vi mener må dekkers for å ivareta et helhetlig bilde av dagens norske totalforsvar. Hvilken retning konseptet vil ta, er usikkert. Men vi tror utviklingen vil skje innenfor

rammene av de overordnede spørsmålene, trendene og utfordringene som boken behandler.

Boken er et produkt av flere fagmiljøer ved nye Forsvarets høyskole (FHS). Ideen har sin rot i Program for omstillingsforskning ved Institutt for forsvarsstudier (IFS). Omstillingskonferansen 2017 var viet «Totalforsvaret 2.0», og det var den overraskende oppmerksomheten og interessen som ble konferansen til del, samt de mange ubesvarte spørsmålene vi stod igjen med etterpå, som overbeviste oss om behovet for denne boken. Boken har bidragsytere fra IFS, Institutt for militær ledelse og operasjoner (IMLO), Sjøkrigsskolen og Forsvarets forskningsinstitutt (FFI). Å kunne støtte seg på et slikt bredt faglig nettverk av historikere, statsvitere, fagmilitære, jurister og logistikere er en styrke for fagmiljøet ved FHS og har vært avgjørende for å kunne behandle et så sammensatt tema som totalforsvaret på en etterrettelig og helhetlig måte.

En stor takk går til FFIs Tore Nyhamar for fyldige og konstruktive innspill og kommentarer til manuskriptet på ulike stadier i skriveprosessen. Uten hans tålmodighet og fleksibilitet ville dette prosjektet tatt atskillig lengre tid enn det har gjort. Våre øvrige gode kolleger ved FHS har utgjort et inspirerende og støttende fagfellesskap i en krevende omstilling det siste året. Ikke minst vil vi rette en varm takk til de mange andre i forsvarssektoren og andre deler av Beredskaps-Norge som har hjulpet oss underveis.

Per Martin Norheim-Martinsen, redaktør

Oslo, 12. desember 2018

Innhold

KAPITTEL 1 INTRODUKSJON: DET NYE TOTALFORSVARET	
– UTVIKLINGSTREKK OG UTFORDRINGER	11
<i>Per M. Norheim-Martinsen</i>	
Totalforsvaret som svar på et mer sårbart samfunn	13
Totalforsvaret som svar på Forsvarets behov	17
Det nye totalforsvaret og dets utfordringer	20
KAPITTEL 2 DEN VÆPNEDE DUGNADEN – TOTALFORSVARET	
UNDER DEN KALDE KRIGEN	25
<i>Magnus Håkenstad</i>	
Totalt forsvar for total krig	26
Alle skal med	31
Det nasjonale nødvergeinstrumentet – en særnorsk løsning?	36
Avslutning: Et barn av sin tid, et barn av vår tid?	39
KAPITTEL 3 TOTALFORSVARET I ET MILITÆRT PERSPEKTIV	41
<i>André Berg Thomstad</i>	
Sikkerhetsbegrepet	42
Nasjonale og internasjonale sikkerhet	44
Nye oppgaver for Forsvaret	47
Makter Forsvaret i å bidra til både stats- og samfunnsikkerheten?	54
Avslutning	59
KAPITTEL 4 TOTALFORSVARET I ET SIVILT PERSPEKTIV	62
<i>Monica Endregard</i>	
Fra sivil beredskap til samfunnsikkerhet og et modernisert totalforsvarskonsept ..	64
Motstandsdyktighet i kritiske samfunnsfunksjoner	67
Krisehåndtering	72

8 INNHOLD

Nasjonalt beredskapssystem	74
Den vanskelige dimensjoneringen av beredskap	75
Sivil støtte til Forsvaret	77
Avslutning: et totalforsvar i ny drakt	79
KAPITTEL 5 FORSVARETS BISTAND TIL POLITIET	81
<i>Kjell Inge Bjerga</i>	
Demilitariseringen av statsapparatet	82
En streng praksis	84
«Menstad-syndromet»	84
Økende motvilje fra justis- og forsvarssektoren	86
Behovet for bistand og regulering	88
Håndhevelsesbistand og «ufarlig» bistand	89
Politi og forsvar styrkes	90
Regulering ved instruks	92
Terror og økt behov for militær bistand	93
Regulering ved lov	95
Gjenstående utfordringer?	96
Avslutning: Den sivile staten i førersetet	97
KAPITTEL 6 TOTALFORSVARET OG KOMMERSIELLE AKTØRER	
– DEN DOBLE LOGISTIKKUTFORDRINGEN	100
<i>Tore Listou</i>	
Forutsetninger for militær logistikk	102
Den horisontale koordineringen: Forsvarets støtte til sivilsamfunnet	105
Den vertikale koordineringen: sivilsamfunnets støtte til Forsvaret	108
Den doble koordineringen: totalforsvarets C-moment	112
Avslutning	115
KAPITTEL 7 «NØD KJENNER INGEN RETT»?	
TOTALFORSVAR, BEREDSKAPSRETT OG FOLKERETT	117
<i>Sigrid Redse Johansen</i>	
«Når riket er i krig eller krig truer»	118
Beredskapsrett er unntaksrett	120
Forsvarets tilgang til ressurser	122
Totalforsvaret og folkeretten – distinksjonsprinsippet	125
Folkeretten og bruk av kontraktører	130
Beskyttelse av sivilbefolkningen mot effekten av fiendtlighetene	131
Avslutning	133
KAPITTEL 8 TOTALFORSVARET – EN UUNNVÆRLIG UMULIGHET?	134
<i>Anders Romarheim</i>	
En umulighet – samtidig uunnværlig	135
Hvordan styres Sikkerhets-Norge?	136

Trussel mot stortingsåpningen 2012	143
Ikke-stengingen av Grubbegata	146
Avslutning: En betinget suksess, mot alle odds?	150
KAPITTEL 9 KONKLUSJON	153
<i>Per M. Norheim-Martinsen</i>	
Et nytt totalforsvarskonsept?	154
Om krigen kommer	155
Det nye totalforsvaret og veien videre	157
LITTERATUR	159
LOVER, INSTRUKSER M.M.	168
STIKKORD	170
OM FORFATTERNE	175